

Metoderapport til SKUP 2007

Prosjekt: Historien om mossevietnameserne

Journalist og idé: Eva Nyhaug

Fotograf og researcher: Pål Andreassen

Publikasjon: Moss Avis

Publisert: November 2006

Dobbeltsidig hjemlengsel

Moss er en av byene i landet med størst andel innbyggere med vietnamesisk bakgrunn. Likevel har denne gruppen nærmest vært usynlige i vår avis. Vi ønsket derfor å sette fokus på vietnameserne i distriktet vårt, som teller rundt 1500 mennesker. Hvem er de? Hvordan og hvorfor kom de hit i utgangspunktet?

Publisering

Artikkelserien om vietnamesere i Moss og omegn ble publisert fra 4.november 2006 til 14.november 2006. Til sammen ble det åtte til dels store reportasjer på én til fem hele sider.

Ideen

Moss by – og industrimuseum hadde i 2005 et prosjekt der de hadde intervjuet 17 førstegenerasjons innvandrere fra 13 land som nå bor i Moss. Prosjektet resulterte i et hefte og en utstilling, som hadde navnet «Drømmen om et bedre liv - fortellinger om innvandring til Moss 1905-2005».

Som kulturjournalist dekket jeg utstillingen, og historien til en av de 17 «fortellerne», en båtflyktning fra Vietnam, rørte meg ekstra mye. Det slo meg at det er et veldig stort vietnamesisk miljø i Moss, men at jeg visste overraskende lite om dem.

De ansatte ved museet kunne dessuten fortelle at deres vietnamesiske fortellerkilde fremdeles hadde en stor drøm; nemlig å møte noen av de norske sjøfolkene på lastebåten «Lake Anja». Mannskapet ombord reddet ham og broren fra en overfylt fiskebåt i Sør-Kinahavet i 1978. Museet hadde forsøkt å spore opp mannskapet, men hadde ikke hatt ressurser til å jobbe så mye med saken. Jeg tenkte umiddelbart at det kunne vært spennende om Moss Avis kunne finne dem og fortelle historien om flukten og veien til Norge.

Jeg ble samtidig veldig nysgjerrig på å finne ut mer om mossevietnameserne generelt og å få svar på hvorfor de til tross for å være en stor gruppe, nærmest har vært usynlige i avisspaltene våre.

Ideen kom altså i 2005, men ettersom jeg er alene med kulturansvaret i Moss Avis, virket det som et for stort og arbeidskrevende prosjekt ved siden av å skulle fylle kultursidene hver dag. I januar 2006 begynte jeg likevel så smått å lete etter ulike vinklinger på nett når jeg hadde ledig tid på jobb. Jakten på "Lake Anja" var ekstra vanskelig, ettersom båten hadde skiftet navn flere titalls ganger siden 1978. Søket strandet i opplysninger om at båten hadde kollidert med isfjell engang på 80-tallet. I det gamle rederiet fantes det heller ingen som kunne hjelpe meg noe videre ettersom mannskapstene fra den gang, ikke lenger fantes i rederiet. En forespørsel til UDI var heller ikke så oppløftende. Der fikk jeg imidlertid vite mer om den ferske særloven som åpnet opp for at vietnamesiske flyktninger med norske slektninger som fremdeles var i flyktningleire på Filippinene, skulle få opphold i Norge.

Som lokalavisjournalist, var håpet at noen av disse skulle gjenforenes med vietnamesiske slektninger i vårt distrikt. Men selv om ikke UDI kunne gå ut med navn på noen av søkerne, fikk jeg beskjed om at det ikke så ut til at noen av de kommende gjenforeningene var i vårt distrikt.

Dermed mistet jeg litt motet og troen på prosjektet mitt.

Helt til jeg sommeren 2006 igjen tok opp igjen tematikken. Det var tross alt 30 år siden de første båtflyktningene rømte fra kommuniststyret i Vietnam og ut i små overfylte båter i Sør-Kinahavet. Og lysten til å forsøke å fortelle vietnamesernes historie var fremdeles der siden jeg regnet med at det ikke bare var meg, men også mange av avisens lesere, som kunne for lite om denne gruppen.

Redningen ble frilansfotograf- og journalist Pål Andreassen, som nyhetsredaktør Pål Enghaug involvert i arbeidet i august 2006. Andreassen skulle i tillegg til å være seriens eneste fotograf, hjelpe meg med research gjennom hele prosjektet.

Det å få noen å diskutere tematikken med og som i tillegg hjalp til med den tidkrevende jobben det er å hente inn diverse bakgrunnsinformasjon, var helt avgjørende for at jeg kunne fortsette prosessen ved siden av kulturjobbingen.

I løpet av sommeren fikk vi, gjennom norske vietnameservenner, blant annet en avtale om å få være med en båtflyktning som skulle tilbake til hjembyen i Vietnam for å besøke familien som ble igjen.

Problemstillingene

Ettersom vi ikke hadde noe annet utgangspunkt enn et ønske om å bli bedre kjent med dette innvandremiljøet gjennom noen få reportasjer, startet vi arbeidet med å innhente informasjon noe famlende.

Vi ville vite alt. For så først etter hvert å få konkrete ideer til vinkler. Utfordringen var at vi ikke kjente noen i miljøet fra før. Vi fant det derfor lettest å skaffe en del historikk, statistikk og bakgrunnsinformasjon først, før vi begynte å kontakte kilder i miljøet.

Først fikk vi bekreftet fra SSB at Moss faktisk var den byen, nest etter Oslo, som har størst andel innvandrere med vietnamesisk bakgrunn i landet. Deretter satte vi ned en rekke spørsmål som vi ønsket å finne svar på.

Når kom de første hit?

Hvordan kom de hit?

Hvorfor reiste de fra Vietnam?

Hva reiste de fra?

Hva synes de som ikke flyktet om de som dro?

Hvorfor kom så mange til Moss?

Hvordan tok Moss i mot dem?

Var det en politisk debatt rundt mottaket?

Hvor integrert er denne gruppen nesten 30 år etter at de første kom?

Hva drømmer de om nå?
Lengter de hjem?
Hva med annengenerasjonen?
Hva slags forhold har de til sine røtter?

Problemstillingene endret seg, de ble flere og noen ble mer utdypet etter hvert som vi skaffet mer informasjon. Blant annet fikk vi tips fra en innvandringskonsulent om at vi burde se nærmere på problematikken rundt fremmedkulturelle og spesielt buddhistiske begravelser i Moss. Hadde Moss kommune en god nok plan på denne fronten?
Hva med nabokommunen Rygge?
Og kanskje viktigst av alt; hva syntes buddhistene selv? Hva var deres ønsker i forhold til skikker og tradisjoner i forbindelse med dødsfall?

En annen overraskelse kom da vi fikk tips om Moss kommunes noe spesielle skolepolitikk på 70-tallet. Da ble nemlig alle barn med innvandrerbakgrunn sendt til kun én skole i kommunen. Mange foreldre reagerte etter hvert på at barna ikke fikk gå på nærskoler i klasser med norske elever. Noen av dem stod til og med frem og klaget sin nød i vår egen avis utover på 80-tallet. Men vi "avdekket" at det skulle ta lang tid før ordningen ble gjort om. For selv om dette tydeligvis var en omdiskutert løsning, kunne en kilde fortelle oss at dette var en praksis som kommunen også innførte for asylbarn på Vårli asylmottak i begynnelsen av 2001 og som de sluttet med først i inneværende skoleår! Saken gikk etter hvert ikke direkte på mossevietnameserne, men vi valgte likevel å ta den med i serien ettersom problematikken startet med vietnamesiske barn.

En telefon til en vietnamesisk jente som i 1987 ble holdt hjemme fra skolen fordi foreldrene ikke ønsket at hun skulle gå i klasse med bare fremmedspråklige, ble også en vekker. Jenta, Kieu Tran, var nemlig identisk med hun som ene alene fikk trumfet gjennom særloven for vietnamesiske flyktninger på Filippinene noen år før. Grunnen til at vi ikke hadde sett denne lokale koblingen tidligere, var at hun hadde skiftet navn. Dessuten hadde hun flyttet til Oslo for en god stund siden. Og ingen fra miljøet hadde nevnt henne tidligere. Uansett; saken ble stadig bedre og vinklingene flere.

Dermed var ideen om en «historisk reportasjeserie» definitivt endret. Nå gjaldt det ikke bare fortid, men også nåtid, fremtid og delvis nyhetsstoff. Og vi så raskt at dette måtte dreie seg om en serie uten en for spisset fellesnevner. Vi ønsket rett og slett bare å sette søkelys på denne innvandrerguppen i distriktet.

Organisering av arbeidet

Avtalen med nyhetsredaktør var at Andreassen og jeg skulle forsøke å jobbe med prosjektet uten mer enn helt nødvendig overtid ettersom ressursmangelen i avisen ikke tillater dette. Det er en av grunnene til at det

også tok langt tid fra vi så smått begynte tankearbeidet, til sakene stod på trykk. Vi hentet inn informasjon fra alle tenkelige hold og samlet det vi hadde i permer og i en egen kildemappe på nett.

Arkiver og skriftlige kilder:

*Diverse nettsøk i aviser, nettsted, hos kommunen og særlig SSB ga oss nyttig og viktig grunnmateriale i startfasen.

*Informasjonsavdelingen hos UDI var og svært hjelpelige med tallmateriale i begynnelsen.

*Ellers brukte vi mye tid både i vårt eget avisarkiv og i Moss kommunes gamle papirarkiver i et forsøk på å finne frem til interessante opplysninger fra midten av 70-tallet og fremover. Vi ønsket å danne oss et bilde av stemningen og tiden de første flyktingene kom på.

*Andreassen tok dessuten på seg oppgaven med å på ny forsøke å spore opp mannskapet på «Lake Anja». Det resulterte i en mengde brev, telefoner og mailer til det gamle rederiet, en rekke offentlige instanser som Sjøfartsdirektoratet, Riksarkivet og Trygdeetatens Arbeidsgiver- og arbeidstakerregister (AA-registeret). Men vi fikk kun avslag og negative tilbakemeldinger. Blant annet ble vi hindret innsyn i mannskapslistene fordi Folketrygdloven og Forvaltningsloven ”hindrer ansatte i etaten i å røpe personlige forhold som arbeidsforhold”.

Avslag på avslag til tross, vi har fremdeles ikke helt slått oss til ro med at mannskapet ikke kan spores, og vi kommer til å forsøke å følge opp saken videre og klage på noen av avslagene vi fikk.

Muntlige kilder:

*Vi ringte også flere avgåtte politikere som hadde vært aktive i lokalpolitikken i den aktuelle perioden da de første vietnameserne kom.

*Vi hadde møter og telefonintervjuer med flyktingkonsulenter og ansatte i Moss kommune.

*Vi hadde også tidlig et møte i Oslo med en representant fra norskvietnamesisk senter. På det tidspunktet hadde vi ingen klare vinkler på saker, men hun tipset om flere personer vi kunne ta kontakt med. Den mest verdifulle var forsker og psykolog Aina Basilier Vaage i Stavanger, som i flere år har jobbet med å kartlegge nettopp hvordan båtflyktingene har klart seg i det norske samfunnet.

*Basilier Vaage ble en viktig brikke i serien og intervjuene med henne ble gjort i flere omganger på telefon. Og selv om hun ikke kunne offentliggjøre tallmaterialet fra arbeidet sitt, ble hennes uttalelser med på å gi serien en helt annen faglig tyngde.

*Da vi fant ut at båtflykting Y Le Tong fra Moss skulle tilbake til hjemlandet og at han godt kunne tenke seg å ha oss med hjem til familien sin som ble igjen i Vietnam, fikk vi enda et viktig element på plass i serien. Billetter ble ordnet i all hast, og det ble liten tid til å gjøre andre avtaler. Men avtalen om

å møte en gruppe Vietnam-importerte brokkoliplukkere på hjemmebane i Vietnam kom til med tolkehjelp fra Y.

Brokkoliplukkerne var et fenomen Moss Avis hadde omtalt i avisen allerede sommeren 2006. Nemlig at bønder i Rygge og Moss importerte arbeidere fra Vietnam til å jobbe for seg i en lang sommersesong. Vi synes det kunne være spennende å se hva jobbingen i Norge hadde gjort med livene deres hjemme i Vietnam.

Fikk de nok penger til å bygge flotte hus? Hva syntes de om norske arbeidstakere som ikke vil jobbe for norske bønder? Var livene deres i det hele tatt forandret nå som de jobbet i Norge og tjente tre årslønner på en sesong? Møtte de misunnelse i hjemlandet?

Arbeiderne hadde såpass nære koblinger til distriktet vårt gjennom slektninger, at vi syntes saken kunne få plass i serien.

Reportasjen ble for øvrig solgt til Nationen etter at den hadde stått på trykk hos oss.

*Den tidlige kontakten vi fikk med en mossing som selv hadde mønstret på lastebåten «Lysekil», som reddet båtflyktninger i Sør-Kinahavet på 70- og 80-tallet, ble også viktig for arbeidet. Vi hadde først planer om en egen sak på ham, men vi så at det ble et sidesprang fra den opprinnelige ideen om å la leserne ble kjent med mossevietnameserne, dermed ble saken om hans innsats tonet ned til en undersak.

Men hans kunnskap og kjennskap til det vietnamesiske miljøet i Moss ble viktig. Som fremmedspråklærer gjennom mange år satt han dessuten på bakgrunnsstoff og bilder vi brukte i flere av artiklene. Noe som hjalp oss stort i helhetsforståelsen.

Arbeidsmetode:

Totalt mailet, ringte eller møtte vi om lag 50 kilder i forbindelse med dette arbeidet. Noen kontaktet vi kun en gang, mens andre ble viktige brikker som vi hadde ukentlig kontakt med via møter, sms, mail eller telefon.

Og fremdeles har vi ideer og kildenavn vi ikke har rukket å gjøre noe med.

Gjennom innsamlingsfasen hadde Andreassen og jeg jevnlig møter med nyhetsredaktør Enghaug for å forsøke å orientere om hvilken vei serien tok. Det var likevel ikke før fotograf Andreassen og jeg kom tilbake fra en drøy uke i Vietnam etter å hentet inn stoff kun til serien, at skrivearbeidet startet for alvor. Da var det kun knappe to uker til første publisering, men det var likevel først i denne perioden at vi sammen med nyhetsredaktøren ble endelig enige om vinklingene av sakene, og rekkefølgen på publiseringene. Dette skyldtes blant annet at vi ikke tidligere hadde fått inn nok informasjon i alle sakene til å skrive dem ut, og at vi ikke helt klarte å finne formen på serien før det meste av materialet var inne.

Noen av sakene fikk feature-uttrykk, mens andre ble egne nyhetssaker på nyhetsplass. Men alle fikk en felles gjenkjennelig layout gjennom bylinebilder og en faktaboks om prosjektet.

Vi var også aktivt med på uttegningen av de fleste sidene.

Utfordringer

Den største utfordringen var å begrense arbeidet. Vi satt til slutt på så mye stoff at vi kunne ha skrevet mye, mye mer. Den store jobben ble egentlig å skulle nøste sammen trådene, sortere og se hva det var vi hadde som kunne bli egne saker.

At det fremdeles er veldig mange, særlig fra den første generasjonen med flyktninger, som snakker dårlig norsk, var og en utfordring. Og ideelt sett burde vi nok ha brukt enda flere kilder fra det vietnamesiske miljøet. Problemet var tid, språk og at mange ikke ønsket å stille opp. Det virket som om mange har et anstrengt forhold til journalister. Noe som igjen forklarer hvorfor denne gruppen sjelden er å se i avisen. Det at det ikke lenger finnes en egen vietnamesisk forening i Moss, gjorde det og vanskelig å ha bredde nok. Og det er umulig å si om det man har publisert har speilet hele miljøet.

Det var også en utfordring at vi brukte vårt hovedintervjuobjekt i Vietnam, Y Le Tong, som tolk. Det var for eksempel han som måtte stille søsteren sin vanskelige spørsmål om hans egen flukt fra Vietnam.

Dette var ting vi hadde snakket med ham om på forhånd, og siden saken ikke skulle ha noe tungt nyhetspreg, syntes vi for så vidt det var greit. Men i Vietnam var vi helt avhengig av ham i alle intervjusituasjoner.

At han dessuten var livredd for at det skulle skje oss noe i Vietnam, gjorde at vi ikke ønsket å ta noen sjanser. Vi reiste inn i landet på turistvisum, og vi fikk på forhånd beskjed fra flere hold i det norskevietnamesiske miljøet om å ikke røpe at vi var journalister.

I ettertid ser vi at det kanskje var en litt paranoid holdning, men vår tolk (og intervjuobjekt), var veldig klar på at han som hadde flyktet fra kommunistene i Vietnam, ikke ville at vi eller han skulle bli "oppdaget" av politi eller andre myndighetspersoner. Det måtte vi bare respektere.

Å jobbe med så mye stoff, og å være på reise i over en uke, er en ekstra utfordring når man er en del av en liten redaksjon. Det knyttes ofte store forventninger til deg når man er borte så lenge. Kolleger forventer nesten at du skal skrive mye og langt, bare fordi du har vært på langtur.

Men reisen vår var bare en av mange brikker i serien. Og selv om vi med tid og stunder vil lage en uavhengig reisereportasje derfra, var det bare to av åtte saker som ble laget fra Vietnam-turen.

Ellers skulle jeg skulle ut i to måneders permisjon i midten av november, og det ble litt liten tid til å bearbeide og å skrive ut alt stoffet da vi kom hjem fra Vietnam den 25. oktober. Den første saken skulle stå på trykk 4. november. Etter hvert ble jeg delvis fristilt til å bare skrive på serien. Andreassen var til stor hjelp med titler, vinkling og gjennomlesning. Likevel ble den siste saken skrevet i all hast den siste dagen på jobb før permisjonen, noe som ikke var helt ideelt.

Konsekvenser

Ettersom disse sakene ikke har vært laget med noe annet formål enn å forsøke å informere, opplyse og å sette søkelys på en gruppe avisen sjelden skriver om, har de ikke fått de store synlige konsekvensene.

Men det er ingen tvil om at det vietnamesiske miljøet har lest Moss Avis ekstra godt og på en helt annen måte enn tidligere. Avisen har og mottatt en rekke tilbakemeldinger på mail og gjennom besøk fra miljøet i forbindelse med publiseringene. Vi har dessuten og fått flere positive tilbakemeldinger fra etnisk norske lesere som har satt stor pris på stoffet.

Selv om de store synlige konsekvensene har uteblitt, føles det som om Moss Avis likevel har vært med på å skrive ned og sette søkelys på en viktig del av byens nyere historie med denne serien. En historie, som kanskje ville ha gått i glemmeboken etterhvert som tredjegerasjoner blir fjerde- og femtegenerasjoner.

Det har tidvis følt som om vi med serien har drevet med sosialantropologi, sosiologi og historie på samme tid. Og at vi med den har nådd ut til ikke bare nye lesergrupper, men og til lesere i nye aldersgrupper enn avisen vanligvis har.

At vi i under arbeidet også oppdaget at en segregering av flyktningebarn fremdeles var praksis i mosseskolen frem til skoleåret 2005/2006, var og en bonus for serien. Og kanskje vårt søkelys på den praksisen vil føre til at den ikke vil bli gjeninnført med det første?

Vi har også fått opprettet et mye bedre kontaktnett i det vietnamesiske miljøet i distriktet. Noe som definitivt kan komme godt med senere. Dessuten kan det virke som om det norskevietnamesiske miljøet i Moss nå i langt større grad våger å ta kontakt med avisen i forbindelse med andre saker.

Erfaringer

Er det rom for å gjøre noe så «stort» og omfattende som dette i en lokalavis? Jeg mener at det er det, og at flere nyhetsredaktører faktisk burde gi lokaljournalister mulighet til det. Men det krever selvsagt et ekstra engasjement fra den eller de som jobber med det. For meg var det tidvis veldig krevende å jobbe både med serien og med å fylle kultursidene samtidig, og det var helt klart en stor hjelp i å være to gjennom hele prosessen.

Noe som kom overraskende på oss, var reaksjonene på vår bruk av det offisielle flagget til Vietnam i den faste vignetten til serien. Det var faktisk dette flagget som skapte noe av det største engasjementet etter at vi begynte med serien.

Reaksjonene var etter hvert så sterke fra det vietnamesiske miljøet, at vi til slutt bestemte oss for å få fjernet flagget fra layouten omtrent halvveis i serien. Flagget, som egentlig er kommunistpartiets flagg, er jo et symbol på alt det alle norskvietnamesere har flyktet fra.

Mange av dem kom med ønsker om at vi skulle bruke det Sørvietnamesiske flagget, frihetsflagget, i stedet for. Men vi og ansvarlig redaktør Jan Tollefsen bestemte oss for at det ville være å ta side i konflikten. Vi lagde i stedet en redaksjonell sak på den betente flaggsaken.

I ettertid ser vi også at vi for eksempel burde ha vært tilstede i Bergen under utdelingen av Raftoprisen, som i 2006 gikk til den vietnamesiske munken Thich Quang Do. Etersom prisen ble delt ut rett etter at vi begynte å trykke vår serie, ble det et ekstra fokus på Vietnam i hele landet. Dette burde vi kanskje ha klart å speile bedre i serien.

At Vietnam på denne tiden ble opptatt som det siste medlemmet i Verdens Handelsorganisasjon, fikk dessuten ikke bare norske, men og internasjonale medier til å bli enda mer oppmerksomme på landet. Vi lagde derimot ingenting på akkurat den saken, noe vi også kanskje kunne ha gjort et nummer ut av i en av sakene.

Men både tid og økonomi satte etter hvert begrensinger for hva vi faktisk kunne få utrettet.

I alle fall i denne omgang.

Eva Nyhaug,
Moss Avis

Artikler publisert: (sendt som pd-format og vedlagt som papirkopier)

Lørdag 4. november: «Dobbeltsidig hjemlengsel»

5 sider om båtflyktning Y Le Tongs hjemreise, flukt og liv i Moss.

Søndag 5. november: «Savner gravområde i Moss» og «Buddha bor på Kambo»

4 sider om gravplassproblematikk og lokalt buddhistisk tempel

Mandag 6. november: «Typisk norsk»

2 sider om annengenerasjonen

Tirsdag 7. november: «I en klasse for seg»

2 sider om kommunens integreringspolitikk på 70-tallet og i dag

Onsdag 8. november: «- Norsk er en utfordring»

2 sider om Kieu Tran, som kjempet for å få gå på nærskolen sin og som i voksen alder fikk gjennomslag for en særlov for vietnamesiske flyktninger

Torsdag 9. november: «Brokkolipenger forsørger hele slekten»

2 sider om vietnamesere som flys inn til Østfold om sommeren

Fredag 10. november: «Integrerte og isolerte»

2 sider med forsker Basilier Vaage og fiskehandler Ban om integrering

Tirsdag 14. november: «Norskvietnamesere ønsker flaggendring»

1 side om flaggdebatten rundt det kommunistiske flagget.

